

Nouis' bok plasserer seg i skjæringspunktet mellom idéhistorie og bokhistorie, men det er førstnevnte som dominerer. Det er i det store og hele en forestillingsverden som avdekkes: ideer, motiver og temaer slik de kommer til uttrykk i tekster. Forfatteren tar i mindre grad for seg konkrete, materielle forsøk på filtrering og sortering, selv om han detaljert og godt beskriver debattene omkring verdien av ulike former for filtrering og utdrag av kunnskap, slik som leksikon, korte lærebøker og aviser.

Analysene er subtile, og Nouis har et skarpt blikk for de avgjørende forskjellene mellom ulike perspektiver på kunnskapssorteringen. Han viser blant annet til hvordan d'Alembert og Diderot fremviste forskjellige holdninger til avismediet og dets muligheter til å bidra til opplysningen ved å formidle kunnskap i konsentrert og forkortet format. Nouis argumenterer godt for at Diderots skepsis bunnet i en frykt for at avismediet, samt andre former for kunnskaps sammendrag, fremstod med en karakter av overfladiskhet som ville ødelegge for saken til *Encyklopedien*.

Fra filosofien går Nouis videre til politikken og revolusjonen. Uten å gå i den teologiske fellen med å gjøre filosofene til forløpere for revolusjonen, viser han hvordan forestillingen om "den unike boken" inneholdt et politisk potensiale som revolusjonens forkjempere tok med seg inn i sin egen retorikk: "Den unike boken" ikles politisk drakt ved at konstitusjonen fremstilles som en ny "Bøkenes bok" som skal viske ut de politiske feilgrepene til det gamle regimet. Spesielt god er delen hvor Nouis får frem den "demokratiserende" utviklingen i synet på arkivet, blant annet hos Louis-Sébastien Mercier, som oppnår en forståelse for folkets muligheter til selv å stå for kunnskapssorteringen. Mercier gjør folket til "subjekter for arkivet".

Nouis flytter til slutt problemstillingen fra samfunnet over på individet, og spørsmålet hvordan enkeltmennesket skal forholde seg som lesende subjekt til en verden overfylt av

bøker. Forfatteren tar utgangspunkt i Rousseaus meget ambivalente forhold til det å lese. Den sveitsiske filosofen strevde gjennom hele forfatterskapet med spørsmålet om hvorvidt lesning er et gode eller snarere ødeleggende for individets utvikling. Innledningsvis i denne delen får Rousseaus forfatterskap dominere for mye, slik at vi mister bokens utgangspunkt, arkivets problem, ut av syne. Mot slutten tas heldigvis tråden til arkivtematikken opp igjen, på en slik måte at det forsvarer omveien. Rousseaus forhold til lesningen fremtrer her som en idiosynkratisk og meningsbærende variant av den epistemologiske problemstillingen som ligger til grunn for boken.

Arkivets problem har fått ny aktualitet i humanioraforskningen med fremveksten av digitale arkiver. *De l'infini des bibliothèques au livre unique* bidrar derfor med en viktig historisk kontekstualisering. Boken er solid forankret i forskningstradisjonen, og bringer samtidig ny kunnskap til torgs ved hjelp av innovative sammenstillinger og gode analyser. Den elegante fremstillingen gjør i tillegg boken til en fryd å lese.

Marius Warholm Haugen

Karen Oslund, *Iceland Imagined: Nature, Culture and Storytelling in the North Atlantic* (Seattle WA: University of Washington Press, 2011). 262 s.

Den amerikanske historiker, Karen Oslund, har skrevet bogen *Iceland Imagined* om udbredte forestillinger, man har gjort sig om øerne i Nordatlanten fra det 18. århundrede, indtil Anden Verdenskrig 1939–1945 og om hvordan disse forestillinger har ændret sig gennem perioden. Den største del af bogen handler om Island, som titlen også viser, men holdninger til Grønland og Færøerne i samme periode er også undersøgt, hvilket muliggør en sammenligning af disse tre lande i denne forbindelse.

Forfatteren undersøger hvordan grænserne mellem det civiliserede og moderne på den ene side og det primitive og vilde på den anden side har ændret sig i perioden; på hvilken side af denne linje var øerne i nord? Samtidig diskuterer forfatteren, hvilke begreber der bedst beskriver den overordnede opfattelse af disse områder, og fremsætter den hypotese, at øerne i Nordatlanten i perioden hovedsagelig overgår fra at være eksotiske steder til at blive opfattet som en del af Europa.

Forfatteren undersøger forskellige aspekter ved de forandringer, som er sket i forbindelse med de holdninger som eksterne parter har haft til disse lande. De faktorer hun undersøger omfatter holdninger til landskab og natur, teknologi, litteratur og sprog; og dette er kriterierne, som hun anvender for at undersøge "afstanden" mellem Europa og de perifere lande i nord. Forfatteren viser også, at diskursen om disse lande har været præget af dualisme, samme dualisme som har præget den koloniale og imperialistiske diskurs om områder udenfor Europa.

Karen Oslund omtaler den diskurs, som var mest almindelig om landene i det høje nord i forrige århundreder, specielt Island: at de var ubeboelige, eller i det mindste lå i en geografisk periferi, som sandsynliggjorde at de var beboet af monstre. Hun viser hvordan holdninger til disse lande ændredes med Oplysningstiden i det 18. århundrede i takt med et stigende kendskab til disse fjerntliggende øer. Den oplyste elite gik i gang med at omdefinere områderne: Var de ubeboelige eller var det muligt at udnytte dem på samme måde som andre lande på den nordlige halvkugle, tæmme dem og de mennesker, som boede der? Omdefinering måtte både inddrage landene og de mennesker som boede der, idet man gik ud fra at menneskerne og naturen havde samme karakter: vilde mennesker i vilde lande og civiliserede mennesker i civiliserede lande.

Forfatteren beskriver, hvordan synet på landskab og natur i landene i det høje nord

forandredes grundlæggende i slutningen af det 18. århundrede. Det som før blev betragtet som værende grimt og afskyvækkende blev nu opfattet som værende sublimt og romantisk. Men disse landes natur blev også eftertragtet på grund af dens betydning for videnskaben. Forfatteren viser, hvordan interessen for Island som en slags geologisk laboratorium steg efter katastrofen i vulkanen Laki i 1780'erne. Karen Oslund gør desuden opmærksom på, i hvor høj grad holdningerne til den islandske natur ændrede sig i den første halvdel af 1800-tallet. Hun tager som eksempel et billede af den danske maler Emanuel Larsen fra 1840-erne som skildrer vulkanen Hekla som et fornøjeligt skue for turister; islandsk natur var blevet ufarlig og tæmmet som i Danmark.

Genopbygningsprojekter og genopbygningslitteratur (som har baggrund i forestillinger om en tidligere guldalder) er en vigtig del af forholdet mellem center og periferi i den sidste halvdel af 1700-tallet. I denne sammenhæng går man ud fra, at der, på trods af åbenlyse forskelle, er mulighed for at forbedre situationen i disse lande, så de kan komme til at ligne andre steder i Kongeriget, ikke mindst Norge. Eksempler herpå er blandt andet da rensdyr blev importeret til Island. Dette blev anskuet som et vigtigt element i genopbygningen af landet.

En del af samme projekt var at undersøge og definere de forskellige sprog. Sproget var et af de centrale emner, der blev brugt, da Europas nationer blev "skabt". I den forbindelse diskuterer Oslund i detaljer tilblivelsen af færøsk som et nationalt sprog, hvilket var en af de vigtigste forudsætninger for, at Færingerne kunne udgøre en nation; forfatteren forklarer, hvordan sprogene blev "reshaped into European and Western norms" (s. 120), sat i system og i forbindelse med andre sprog. Gradvist blev forudsætningerne skabt for at disse lande kunne fremstå som separate enheder, med sprog, historie og traditioner; folket i disse lande var dermed hastigt på en vej til

moderniseringen i det 19. århundrede. Karen Oslund diskuterer i forlængelse heraf, hvordan disse lande, med antropologen Talal Asads ord, bliver "conscripts of modernity": Hvordan sprogforskning, genopbygningsprojekter, den overordnede genvurdering af disse lande og andre faktorer "skaber" landene som noget andet end det de har været før, som "normale" og dermed tættere på de andre lande i Europa.

Men Karen Oslund gør også opmærksom på en anden samtidig tendens: Tendensen til at bekæmpe tegn på modernitet, ny teknologi, industrialisering, og den accelererende hastighed, som det for eksempel sås hos den engelske designer og forfatter William Morris. Den romantiske tilgang, som betød en fortsat eksotisering af områderne var indflydelsesrig i 1800-tallet og endog meget længere frem i tiden. Sideløbende var der en tendens til at beskrive Island og andre lande i det høje nord på en måde, som knapt efterlod et grundlag for at de kunne moderniseres. I disse beskrivelser lignede landene snarere Afrika, som kontinentet fremstår i beskrivelser af den britiske opdagelsesrejsende Richard Burton fra 1870-erne. Oslund viser derfor, at der også var aktiv diskurs som gik imod den holdning at øerne i det høje nord kunne blive noget andet end de havde været: primitive og udenfor civilisationen.

Der herskede derfor alt i alt forvirring og tvivl om, hvordan disse lande skulle defineres. Tilhørte de civilisationen eller barbarerne, lignede de kolonier eller en fjern landsdel? Var deres stilling eventuelt sådan, at de tilhørte Europa, men da også kun næsten og ikke fuldt ud. Forfatteren diskuterer i denne forbindelse hvilke begreber det er med fordel kan anvendes i denne sammenhæng, hvor der er tvivl om, hvordan bestemte områder skal defineres. Et af de forslag hun fremsætter er "internal colonialism", hvor "colonial practices take place within a border of a state" som hun siger. Et andet forslag er "demi-Orientalization" med hensyn til områder som var

"within Europe but not fully European" (se s. 20, 22).

Grønland kræver her en særlig opmærksomhed, og Karen Oslund diskuterer Hans Egedes tilstedeværelse i Grønland i første halvdel af 1700-tallet og hans forventninger til landet samt andre værker om Grønland i det 18. og 19. århundrede og Egedes indflydelse i denne sammenhæng. Forfatteren viser, hvor indflydelsesrig ideen om en guldalder i Grønland har været og hvor stor virkning den har haft. Hans Egede fremsatte sagen således, at opgaven i Grønland var en genopbygning, og han ønskede at finde indbyggere i Grønland af nordisk afstamning og hvis nødvendigt, at genoprette deres kristendom. Landet skulle genopbygges således, at det kunne blive det skatkammer, som han var overbevist om, at det tidligere havde været. Disse holdninger blev indflydelsesrige indtil 1800-tallet, hvor håbet om at finde folk af nordisk afstamning døde ud. Grønland blev derefter opfattet som et "statisk" sted og et folk som næppe kunne eller skulle ændres i stedet for at være en potentiel sted for forandring. Dette blev en holdning, som dominerede eksterne opfattelser af Grønland langt ind i det 20. århundrede.

Forfatterens forskning er solid og klar. Jeg vil dog gøre nogle bemærkninger. Forfatteren hævder, at Egede mente, at inuit stammede fra nordboerne. Det har jeg imidlertid vanskeligt med at se ud fra min forskning i hans værker, selvom han ganske vist argumenterede for et muligt slægtskab mellem de to grupper. Han forsøgte for eksempel at vise forbindelse mellem grønlandsk og de nordiske sprog, men han kom også med andre forslag om inuits oprindelse, som for eksempel at de var afkommerne af en af de tabte jødiske stammer. Egede syntes det var vigtigt at finde en anerkendt oprindelse for inuit med det hensyn til at bevise, at de i det mindste var en gruppe, som godt kunne tage imod civilisation, hvilket var en forudsætning for hans tilstedeværelse i landet. Hvis han

havde beskrevet beboerne i landet således, at de ikke var i stand til at tage imod det hellige ord på grund af deres barbari, som mange andre gjorde, var der intet grundlag for hans virke i Grønland.

Jeg savner at forfatteren nævner næsten ikke den søgen efter den mulige nordvestlige sejlroute til Østasien, som var blandt de vigtigste årsager til sejladsen langs Grønlands vestkyst i første halvdel af 1800-tallet. Jeg vil også nævne hendes drøftelse af bogen *Beschreibung der muscowitischen und persischen Reise*, som først blev udgivet i 1647, skrevet af den tyske opdagelsesrejsende og ambassadør, Adam Olearius. Hans værk fremhæves som eksempel på beskrivelser af inuit som grove og barbariske vilde (s. 92). Efter min undersøgelse af Olearius bog i en anden sammenhæng, og netop på samme citat, blev det klar, at vedrørende tekst i bogen er taget næsten ordret fra et kendt værk af den franske videnskabsmand Isaac de la Peyrère om Grønland som udkom i midten af det 17. århundrede. La Peyrère kom aldrig til Grønland, og baserede sin kundskab på tekster af Grønlandsrejsende fra omkring 1600. Jeg nævner dette her, fordi Olearius beskriver også direkte kontakt og kendskab med inuit – faktisk en gruppe som blev taget til fange i Grønland og flyttet til Danmark – og den beskrivelse er af en helt anden og mere positiv karakter. Hans værk er således et godt eksempel på, hvordan den negative tradition fra tidlig 1600-tal og hans egen erfaringen trækker i modsatte retninger.

Til sidst vil jeg nævne at forfatteren henviser til den amerikanske forsker, Francis Spufford, som er kommet til den slutning at britiske opdagelsesrejsende i Grønland ofte har undladt at nævne inuits overlegenhed med hensyn til udstyr og værktøj, som naturligvis var meget bedre end det, som de besøgende selv havde; de indfødte var klart overlegne i nogle områder. Mine observationer har imidlertid vist, at man i britiske beskrivelser ofte finder anerkendende ord om inuits udstyr; men på

samme tid beskrives dog også hvor primitive og fjerne fra civilisation disse mennesker er.

Øerne i nord er ikke længere eksotiske, de er moderne samfund. Dette gør Karen Oslund os klart i sin bog. Alligevel er der stadigvæk tvivl om disse lande: Er de en del af Europa eller er de anderledes? Forfatteren tager to eksempler fra nutidens islandsk historie; på den ene side debatten om den islandske hvalfangst og på den anden side debatten om virksomheden Decode. Hun viser hvor almindelig en tendens det er i diskussioner om Island, at beskrive landet som et "alternativt" sted, og at islændingene stadigvæk opfattes som et samfund i tæt og eksklusiv kontakt med naturen i modsætning til andre moderne samfund i Europa – samt at denne diskurs er tæt forbundet med særlige interesser. En lignende diskurs og lignende interesser kan også ses i forbindelse med turismen, der nu er ved at blive en af de vigtigste industrier i Island. Her beskriver man landet som den fjerne, eksotiske, eventyrlige ø hvor alt kan ske; det image som sælger og er populær i medierne. Karen Oslund har ret i, at Island er et moderne samfund, som i det væsentligste kan sammenlignes med sine skandinaviske naboer. Men landet er samtidig stadig præget af eksotiseringen, da traditioner og stereotyper ikke er noget man ændrer uden besvær. Og når vigtige interesser trækker i samme retning, fører det til at gamle forestillinger om vulkanøen i nord ikke så let forsvinder.

Sumarliði Ísleifsson

Sølvi Sogner, "Og skuta lå i Amsterdam...": et glemmt norsk innvandrersamfunn i Amsterdam 1621–1720 (Oslo: Aschehoug, 2012). 176 s.

En mindre kjent tegning av Rembrandt viser en 18 år gammel jente fra Jylland hengende i galgen i Amsterdam i 1664. Hun hadde kommet til byen fjorten dager tidligere og fått seg et